

NIEUWSBRIEF 2021.02

Eerherstel voor linkse verzetsstrijders die in de oorlog zijn omgekomen en uit het collectieve geheugen zijn verdwenen

Hiermee houdt onze werkgroep zich nu al bijna vier jaar lang bezig. Intussen hebben we een aantal doelstellingen bereikt:

- Eind november 2018 kregen enkele mensen uit het linkse verzet een straat naar zich genoemd in de nieuwbouwwijk Steenbrugge;
- Er zijn struikelstenen gelegd voor linkse verzetsstrijders;
- Op 1 juli 2020 werd er in het Burgemeestershof, tegen de muur van de oude raadszaal, een plaquette onthuld voor de vier raadsleden die eind juli 1940 op last van de bezetter uit de gemeenteraad werden gezet. Drie van hen zouden de oorlog niet overleven. Eindelijk erkenning en eerherstel!

We zijn er echter nog niet. Over de geschiedenis van de mannen en vrouwen die Deventer in de jaren dertig de geuzennaam Moskou aan de IJssel bezorgden, hun rol in het verzet en het doodzwijgen van hun daden tijdens de Koude Oorlog zijn nog vele verhalen te vertellen. Dat zullen we via onze nieuwsbrieven en een in de loop van 2022 te verschijnen publicatie blijven doen.

(Foto Lotti Baumann)

Op 25 juni is het precies tachtig jaar geleden dat op last van de *Sicherheitspolizei* meer dan 400 vooraanstaande communisten en revolutionair-socialisten werden gearresteerd. In Overijssel berustte de coördinatie bij de *Aussenstelle* van de *Sicherheitsdienst* te Enschede.

In Deventer pakte de gemeentepolitie in de vroege ochtend van 25 juni zeventien “revolutionairen” op. Vanuit Apeldoorn werd eveneens een verdachte van “communistische

activiteit" overgebracht en ingesloten. In de loop van de dag werden vier van hen weer vrijgelaten. De overige veertien werden 's avonds om halfzeven door de *Ordnungspolizei* afgehaald. Hun bestemming was Kamp Schoorl.

Slechts vier van de opgepakte mannen zouden de oorlog overleven.

Wij willen deze gebeurtenis in juni herdenken. Op dit moment is het vanwege de coronamaatregelen niet goed mogelijk om definitieve plannen te maken. Daarom verkennen we momenteel de mogelijkheden voor een herdenking in de namiddag van 25 juni. Misschien is het verstandig om de datum en het tijdstip alvast onder voorbehoud in de agenda te noteren. Wat in ieder geval wel moet lukken is een themanummer gewijd aan deze gebeurtenis. We zullen iedereen per mail op de hoogte houden van wat er op termijn mogelijk is.

Deze nieuwsbrief is gewijd aan Kees (Cornelis) Lugthart uit Voorst, lid van de sabotagegroep die in de zomer en het najaar van 1942 actief was in de IJsselvallei.

CORNELIS LUGTHART¹⁾

12 mei 1898 – 19 november 1942

Auteur: Johan van der Veen

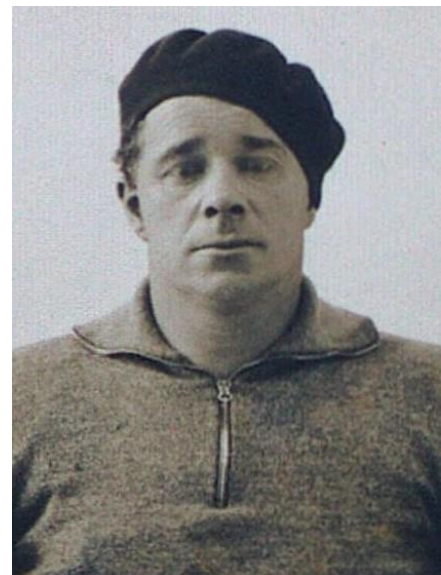
Op 19 november 1942 werden op vliegveld Soesterberg 33 verzetsmensen gefusilleerd. Hiervan waren vijftien lid van de verzetsgroep Deventer-Terwolde-Twello-Voorst. Een van hen was Kees Lugthart. In deze biografische schets wordt ingegaan op zijn vastberaden strijd tegen onrecht, fascisme en nazisme, die hij uiteindelijk met de dood moest bekopen.

Jeugd

Kees (Cornelis) werd op 12 mei 1898 in Dubbeldam geboren als zoon van Cornelis Lugthart en Elisabeth Schop. Na Kees werden er in deze periode nog drie kinderen in Dubbeldam geboren: Aart (3-11-1899), Jacob (30-12-1901) en Pieterella (2-10-1903). Vader Cornelis was arbeider van beroep. Van de geboorte van Kees, Aart en Pieterella deed de vroedvrouw aangifte bij de burgerlijke stand, omdat vader zelf was verhinderd.

Tot het vertrek naar Dordrecht woonde het gezin Lugthart op drie verschillende adressen.

Op 13 januari 1904 werd het gezin uitgeschreven uit het bevolkingsregister van de gemeente Dubbeldam. Een maand later vestigde het zich in Dordrecht. Op 26 februari van dat jaar werd de familie Lugthart officieel ingeschreven op het adres Oranjestraat 7. Het beroep van vader was politieagent.

Kees Lugthart (Archief CPN, IISG Amsterdam, inv.nr. 155)

Het verblijf in Dordrecht was niet van lange duur. Op 14 december 1904 keerde Elisabeth met haar kinderen terug naar de gemeente Dubbeldam. Vader vertrok kort daarop, op 6 januari 1905, naar Rotterdam. Hij ging op de Westewagenstraat 13, bij Van Druten wonen.

Op 31 december 1904 vestigde Elisabeth zich met de kinderen in de buurtschap de Oliepijp bij Dubbeldam. Zij was toen zwanger van dochtertje Maria dat op 23 februari 1905 het levenslicht zag. Deze keer deed de geneesheer aangifte van de geboorte. Maria overleed op 2 november 1905. Het laatste adres van het gebroken gezin was in de buurtschap 't Vissertje.

Kees vertrok op 13 september 1910 als twaalfjarige jongen naar Gietelo (gemeente Voorst). Zijn vertrek hangt ongetwijfeld samen met het feit dat zijn moeder niet in staat was om voor haar kinderen te zorgen. Zij werd omstreeks 1 maart 1911 in een psychiatrische inrichting te Medemblik opgenomen. De andere drie kinderen vertrokken op 8 april van dat jaar naar weesinrichting Neerbosch bij Nijmegen. Elisabeth overleed op 28 mei 1918 in een instelling te Loosduinen.

Bij wie Kees in Gietelo werd ondergebracht, is helaas niet na te gaan. Waarschijnlijk is hij in zijn nieuwe woonplaats opgeleid tot huisschilder.²⁾

Op 1 februari 1917 komen we een C. Lugthart tegen in de uitslag van een schaatswedstrijd te Voorst. Hij behaalde de dag ervoor op de Mulderskolk de tweede prijs bij de tonnenwedstrijd voor jongens en mannen boven de 16 jaar.

Vader Cornelis trouwde na het overlijden van Elisabeth op 4 december 1918 in Rotterdam met de weduwe Adriana Trijntje Elisabeth Nobel. Aart, Jacob en Pieterella voegden zich in november 1919 bij het nieuwe gezin van hun vader.

Zelfstandig huisschilder

Op 17 december 1921 trouwde Kees op het gemeentehuis van Voorst met Marie (Maria Helena) Gerrits. Kees is op dat moment huisschilder en Marie heeft geen beroep.

Drie maanden daarvoor had Kees een hypotheek van "ten hoogste f 2800" gekregen voor de bouw van een woning.

Marie en Kees kregen op 8 oktober 1922 een zoon, Bertus (Bertus Reinier).

Op 7 september 1923 trok zijn broer Aart bij hen in. Volgens het bevolkingsregister van Rotterdam woonde Kees toen op de Voorsterstraatweg in Voorst. Ongetwijfeld wordt hiermee de Rijkstraatweg in Voorst bedoeld.³⁾ In dezelfde maand schreef Kees in op de aanbesteding van het glas- en verfwerk van de nieuw te bouwen openbare lagere school in Twello.

Papendrecht

Het gezin van Kees vestigde zich op 2 juni 1924 in Papendrecht. Kees staat als "ondergeschikt" huisschilder geregistreerd. De familie woonde op het adres Dijkstraat 31. Daar werd op 19 maart 1925 zoon Chris (Christiaan) geboren.

Lang hebben de Lugtharts niet in Papendrecht gewoond. Op 18 juli 1925 vertrokken ze naar Rotterdam.

Rotterdam

Kees was in zijn nieuwe woonplaats eveneens “ondergeschikt” huisschilder van beroep. Het gezin woonde op de Steven Hoogendijkstraat 46b.

Op 31 oktober 1927 kreeg Kees een ernstig ongeval. Op het terrein van de NV Machinefabriek en Scheepswerf van P. Smit jr. aan de Kreekweg kwam hij die ochtend onder een rijdende kraan. Beide benen werden hem afgereden. Kees werd opgenomen in het ziekenhuis aan de Coolsingel.

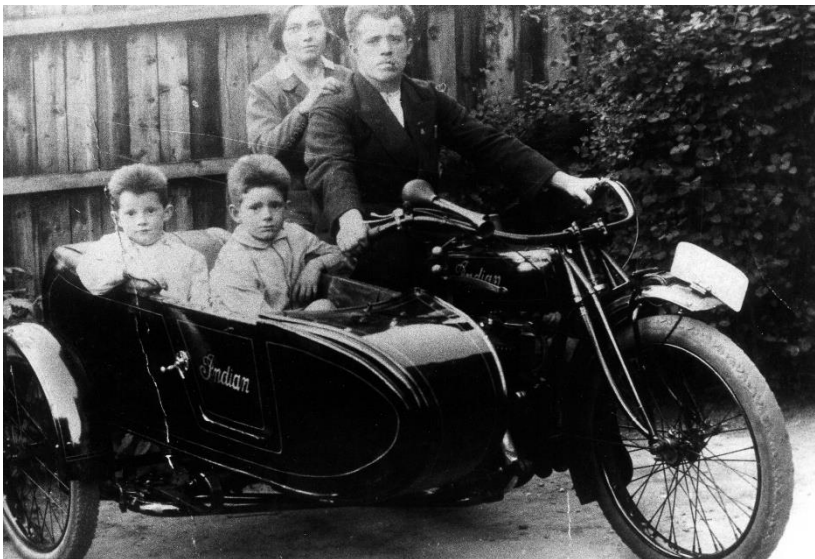
Ongetwijfeld heeft de invaliditeit van Kees ertoe bijgedragen dat Kees en zijn gezin weer naar hun vertrouwde omgeving in Voorst zijn teruggekeerd.

Politiek actief

De familie Lugthart vestigde zich op 4 oktober 1929 op Rijkstraatweg B192 te Voorst.

Kees werd op 6 januari 1931 bij de oprichting van de plaatselijke VARA-afdeling tot secretaris gekozen. Volgens een met initialen ondertekende, maar goed gedocumenteerde bijdrage voor het gedenkboek van de gevallen verzetsstrijders van de CPN was Kees in die periode ook bestuurslid van de SDAP. In 1933 zei hij zijn lidmaatschap op en werd hij lid van de Communistische Partij Holland (CPH). In mei van dat jaar was hij één van de oprichters van de afdeling Voorst.

Christiaan bevestigt dat zijn vader in 1933 lid van de communistische partij werd. Waarschijnlijk sloot Marie zich in die tijd ook aan. Want in 1934 nam zij deel aan het Werklozen- Eenheidscongres van het Landelijk Werklozen Strijd Comité, een organisatie die

Het gezin van Kees Lugthart in Voorst (collectie Historische Vereniging Voorst)

onder zeer sterke invloed van de CPH stond. Deze bijeenkomst werd van 17 tot en met 19 februari 1934 in Amsterdam gehouden. De opening vond plaats op zaterdagavond 17 februari in de Diamantbeurs en werd de dag erop vanaf 10.00 uur voortgezet in Bellevue. Daar voerde Marie zondagmiddag het woord.

Volgens een rapport van de Centrale Inlichtingendienst (CID) was er op 3 oktober 1933 een CPH-afdeling in Voorst. Hetzelfde rapport

vermeldt dat er op die datum drie weekabonnees op de partijkrant *De Tribune* in Voorst waren en twee in Wilp.

In een ander rapport van de CID, opgesteld naar aanleiding van het Jordaan Oproer, komen we Kees in de zomer van 1934 tegen als schakel in het distributienetwerk van *De Tribune*. De Tribune-auto bezorgde de kranten voor Voorst en Zutphen dagelijks rond 17.20 uur. Lugthart is contactpersoon voor Voorst, een zekere Vlastuin voor Zutphen.

In maart 1935 werd vanuit Deventer een afdeling Voorst van de Vereniging Vrienden van de Sovjet-Unie opgericht. Volgens *De Tribune* telde de nieuwe afdeling bij oprichting twintig leden. Volgens de CID waren het er op 1 december 1936 twaalf.

De Tribune van 26 mei 1934 bericht dat kameraad Ligthart uit Voorst de vorige dag is vrijgesproken van de aanklacht de burgemeester van Voorst te hebben beledigd. De eis was één maand gevangenisstraf. De beklaagde verdedigde zichzelf en deed tijdens het proces een boekje open over het gedrag van de burgemeester. Aangezien we in de *Index op het bevolkingsregister* van Voorst, die tot 1930 loopt, geen familie Ligthart tegenkomen, is het zeer waarschijnlijk dat het hier om Kees Lugthart gaat.

Op 1 april 1936 moest Kees voor de kantonrechter in Zutphen verschijnen. Regelmatig kwamen er op zaterdag fascistten, NSB'ers, in Voorst colporteren. Toen ze weer eens in aantocht waren, ging een aantal sociaaldemocraten en communisten voor hen uit en plakten antifascistische leuzen op lantaarnpalen en bomen. De kantonrechter deelde Kees ter zitting mee, dat hij "de natuur had ontsierd" door een pamflet met de leuze "Handen af van Abessynië, weg met de fascistische oorlogsdrijvers" op een boom te plakken. Kees antwoordde daarop dat dit de natuur niet kon ontsieren; integendeel, heel Nederland zou in het teken moeten staan van de strijd tegen oorlog en fascisme en voor de eenheid der arbeidersbeweging. Kees werd veroordeeld tot fl. 10,- boete of tien dagen hechtenis. Dit was niet de eerste keer dat hij werd veroordeeld. Twee jaar eerder had hij veertien dagen hechtenis gekregen "wegens zijn socialistische strijd". Mogelijk heeft deze laatste straf te maken met het verstoren van een NSB-bijeenkomst op 4 april 1934 in het Wapen van Gelderland te Voorst.

De communisten in Voorst onderhielden nauwe contacten met hun kameraden in Deventer. In *De Tribune* van 31 oktober 1936 treffen we een verslag van hun colportageactiviteiten in de regio aan. Daarin wordt verteld hoe de auto van de Deventenaren net voorbij Wilp pech kreeg. Intussen was het ook nog gaan gieten. Na een uur duwen kwamen ze nat en bezweet bij Kees, ongetwijfeld Kees Lugthart, in Voorst aan. Terwijl de auto werd nagekeken, werden er in een uur tijd 35 brochures in het dorp verkocht.

Voor de raadsverkiezingen van 1935 was Kees lijsttrekker van de CPH in Voorst, Marie stond vierde op de lijst. In 1939 voerde zij de lijst van de inmiddels tot CPN omgedoopte partij aan, terwijl Kees op plaats drie stond. Marie stond in 1939 als vijfde op de lijst voor de verkiezingen van de Provinciale Staten van Gelderland.

Niet alleen Kees en Marie komen we in *De Tribune* tegen. In het nummer van 25 januari 1935 lezen we dat de negenjarige C.L uit Voorst bij Zutphen een doos kinderpost heeft gewonnen voor "het netst geschreven briefje". De redacteur vindt het jammer dat hij zijn voornaam niet heeft opgeschreven. Die had hij dan in de krant kunnen vermelden. Hij hoopt gauw een brief uit de gewonnen postdoos te mogen ontvangen. In de *Kinder-Tribune* van 13 maart van dat jaar schrijft Chris L. uit Voorst, die er elke avond op uit trekt om *De Tribune* te bezorgen: "Een arbeider zonder "Tribune", is eigenlijk een vliegtuig zonder propeller." Op 16 april 1935 wordt dezelfde negenjarige, nu Chr. L., uit Voorst in de *Kinder-Tribune* genoemd als lid van de *Raadselfamilie*.

Spanje

In de zomer van 1936 brak de Spaanse Burgeroorlog uit. Rood Voorst was zeer actief in het bijebrengen van hulpgoederen voor de Spaanse kameraden.

In december 1936 zamelde Voorst, waar op dat moment geen afdeling van de Internationale Rode Hulp was, 43 mud aardappelen, vijf zaken knolrapen en acht kilo bruine bonen in voor de Spaanse Republiek. Bovendien werd er in een maand tijd voor fl. 9,- aan Spanjebonnen verkocht.

Biblioteca Nacional de España;
Confederación Nacional del Trabajo
(España);1936. Zie voor de rechten blz.
12.

Kennelijk werd er eind 1936/begin 1937 een IRH-afdeling Voorst opgericht. Want in de eerste week van 1937 werd de opbrengst van fl. 5,- aan Spanjebonnen van de afdeling Voorst verantwoord.

Niet alleen de communisten in Voorst steunden de Spaanse Republiek. Op 16 januari 1937 hield de VARA een propagandafeestavond in café De Eikenboom in Voorst. Na de pauze kwam de toestand in Spanje aan de orde en werd er een collecte gehouden.

Het inzamelen van geld voor de Spaanse Republiek verliep moeizaam. Want de burgemeester had verboden om met intekenlijsten rond te gaan. Daarom werden giften nu bij leden van de Commissie Hulp aan Spanje thuis afgeleverd. Verder ontving de commissie adressen van gezinnen die Spaanse kinderen wilden opnemen.

In *Het Volksdagblad* van 15 maart 1939 wordt de CPH-afdeling Voorst in het zonnetje gezet: er werd fl. 26,30 voor de Commissie Hulp aan Spanje opgehaald. Ook andere activiteiten van de afdeling, waaronder de inschrijving van vijf nieuwe partijgenoten, worden genoemd, maar wel met een kleine aantekening. Men had vergeten voldoende aandacht aan *Het Volksdagblad* te besteden. Maar de partijgenoten in Voorst hadden verzekerd ook dit krachtig te zullen aanpakken.

De lijst van links-extremistische personen 1939

Kees en Marie komen beiden op deze lijst van de CID voor. Wat de inlichtingendienst van Kees vond is duidelijk: gevaarlijk communist, opruier.

De illegale Waarheid

Wanneer er een illegale CPN-groep in Voorst ontstond, is niet bekend. Als overtuigd antifascist en door de verhalen van Duitse vluchtelingen op de hoogte van wat het nazisme in de praktijk betekende, zal Kees bijtijds passende maatregelen hebben getroffen. Het lijkt het meest waarschijnlijk dat er in Voorst, evenals in Deventer, in de zomer van 1940 een illegale groep ontstond.⁴⁾

Kees was betrokken bij het inzamelen van steungelden voor familieleden van gearresteerde of ondergedoken mannen. Verder verspreidde hij tot september 1942 de illegale *Waarheid*. Hierbij maakt hij gebruik van zijn invalidenwagen. Hij verstopte de exemplaren van *De Waarheid* onder de zitting.

Kees en Marie (collectie Historische Vereniging Voorst)

Hans Ernst

Op 19 juli 1941 verscheen de Amsterdamse politieman Antonie Berends bij de familie Lugthart op het adres Rijks(straat)weg B192. Berends, afkomstig uit Deventer, werkte op dat moment bij het Bureau Inlichtingendienst aan de Nieuwe Doelenstraat, dat na de Februaristaking was opgericht om politieke tegenstanders te bestrijden.⁵⁾ In zijn gezelschap bevonden zich twee politiebeambten uit Hamburg, een lid van de *Sicherheitsdienst (SD)* en de politiek vluchteling Hans Ernst. Deze laatste was voor de oorlog uit Duitsland gevlucht en had een paar keer bij de familie Lugthart gewoond.

Op het moment dat dit gezelschap aan de deur verscheen, was Kees niet thuis. Berends en één van de Duitsers, mogelijk de *SD'er* Becker uit Arnhem, gingen met Hans naar binnen, terwijl de anderen zich buiten opstelden. Berends vroeg Marie of zij Hans kende. Zij antwoordde nee. Daarop informeerde Berends bij hem naar de geheime kelder. Kees en Marie gebruikten deze kelder voor het vervaardigen van illegale lectuur en als schuilplaats voor onderduikers. Hans wees de kelder aan. Berends vroeg nu waar Kees zich ophield. Marie gaf aan dat hij niet thuis was. Daarop informeerde Berends naar de verborgen wapens. De kelder, waar vooral brandstof in opgeslagen was, werd zonder resultaat doorzocht. Marie, Bertus en Chris werden daarna ieder afzonderlijk per auto weggevoerd en in Voorst ingesloten.

Kees was intussen door de burenen gewaarschuwd. Omdat hij zeker wist dat er geen belastend materiaal in de kelder gevonden was, meldde hij zich bij de plaatselijke politie. Daarop werden Marie en haar beide zoons vrijgelaten.

Hans Ernst, op 5 februari 1914 in Altona bij Hamburg geboren, typograaf en wonend te Hamburg, werd door Berends en de politiemannen uit Hamburg naar Deventer gebracht en daar om 21.10 uur ingesloten. De dag daarop zou hij nader worden gehoord in verband met de arrestatie van een zekere Lugthart te Voorst. Nog diezelfde avond om 21.45 uur werd Kees door een wachtmeester van de marechaussee en de chef-veldwachter van de gemeente Voorst in Deventer aan de wacht gebracht.

De volgende dag, zondag 20 juli, werd Kees in Deventer in aanwezigheid van enkele Duitsers door Berends verhoord. Het verhoor ging vooral over de structuur van de CPN en de geheime kelder. Kennelijk leverde dit verhoor niets op. Want om 12.30 uur bracht een agent van de gemeentepolitie Deventer hem per motor weer terug naar Voorst.

Hans Ernst werd een dag later na het ontbijt door Berends van het politiebureau gehaald voor transport naar Amsterdam.

De sabotagegroep

Kees was niet alleen bij *De Waarheid* betrokken. Hij was eveneens lid van een sabotagegroep met vertakkingen in Deventer, Terwolde, Twello en Voorst. In de zomer van 1942 verscheen een zekere Frans, de schuilnaam van Cornelis van der Kraats, in Deventer. Hij was de rechterhand van Sally Dormits, de leider van de Nederlandse Volksmilitie.

Deze verzetsgroep was in de loop van 1942 in Rotterdam en omgeving ontstaan. Zij bestond hoofdzakelijk uit leden van de CPN, die nauw samenwerkten met de landelijke sabotagecentrale van deze partij.⁶⁾

Frans werd de nieuwe leider van de sabotagegroep. Hij onderhield nauwe contacten met de Hazemeijergroep, een sabotagegroep van werknemers van de gelijknamige fabriek in

Hengelo. Frans wilde met aanslagen op spoorlijnen en het vernietigen van voor de *Wehrmacht* bestemde voorraden, de Duitsers zoveel mogelijk schade berokkenen.⁷⁾

Kees vervulde een leidinggevende rol in en rondom het dorp Voorst. Van Kees en zijn overbuurman Willie (Wilhelm) van der Maten is bekend, dat zij voorraden bestemd voor de *Wehrmacht* vernietigden. Deze laatste en de beide zonen van Kees werden er bij hun arrestatie van beschuldigd aardappelen van de Heidemaatschap te hebben gestolen. Ook zouden zij ingekuilde aardappelen onbruikbaar hebben gemaakt door middel van lysol. Ze werden er eveneens van verdacht voedselvoorraden van de Duitse *Wehrmacht* in brand te hebben gestoken.

Gearresteerd

Kees werd op 22 september 1942 in de ochtend door de plaatselijke politie gearresteerd. Hij werd eerst in Voorst ingesloten. 's Middags rond 14.00 uur werden Chris, Bertus en buurman Willie van der Maten tijdens het bomen rooien voor de gemeente Lochem door twee leden van de Voorster politie, in het gezelschap van een persoon in burger, aangehouden. Terwijl de mannen hun gereedschap naar een naburige woning brachten, fietste Willemien, de verloofde van Bertus, hun tegemoet en wist onopgemerkt mee te delen dat Kees 's morgens al was gearresteerd.

Chris, Bertus en Willie werden per auto naar Zutphen overgebracht, waar zij op het politiebureau kort werden ondervraagd. Ze kregen te horen waarvan ze werden verdacht. Het verhoor werd afgenomen door de beide politiemannen uit Voorst in het bijzijn van de functionaris in burger, een lid van de *SD* uit Arnhem. De drie mannen werden vervolgens ingesloten in het Huis van Bewaring te Zutphen. Chris werd op 12 oktober nogmaals verhoord. Twee rechercheurs vroegen naar een illegale organisatie, die aardappelvoorraden vernietigde en branden stichtte. Ze lieten hem foto's van mensen zien en vroegen hem met wie Kees omging. Enkele dagen later werden Chris en Bertus samen door dezelfde rechercheurs verhoord. Om aan informatie te komen werd er niet alleen gedreigd, er werd ook geld aangeboden. Op de dag van hun vertrek naar Arnhem, 15 oktober, verhoorden de beide rechercheurs hen opnieuw. Ze deelden mee dat Marie ook was aangehouden. Als er geen informatie zou worden gegeven, zou haar leven direct gevaar lopen. In de loop van de middag werden Willie, Bertus en Chris in de registers van het Huis van Bewaring ingeschreven.

Kees was al op 25 september naar Arnhem overgebracht. Hij werd die dag om 23.30 als passant in het Huis van Bewaring geregistreerd. Op 9 november werden Kees en Chris met elkaar geconfronteerd. Kees adviseerde zijn zoon om te bekennen, omdat de Duitsers alles wisten.

Verraad?

De toedracht van de arrestatie van Kees en de mensen om hem heen, is niet duidelijk. Voor het verhaal dat de nieuwe leider van de verzetsgroep Cornelis van der Kraats, alias Frans, een dubbelrol zou hebben gespeeld, ontbreekt ieder bewijs. Ook het verhaal in het boek *De 33 van Soesterberg*, dat twee verzetsmensen uit Terwolde werden verraden en bij het plaatsen van brandbommen bij de korenschuur van een NSB-boer te Welsum door de *SD* werden gearresteerd, is niet te verifiëren.⁸⁾ Bij mijn onderzoek naar de brandstichtingen in de gemeentes Voorst, Olst, waartoe Welsum behoort, en Epe is niets gevonden dat hierop wijst. Er werden destijds geen arrestaties op de plaats delict verricht. De politie verscheen altijd na de aanslagen ter plekke.⁹⁾

Het ligt meer voor de hand dat de Duitse autoriteiten, die er maar niet in slaagden de daders van de brandstichtingen en aanslagen op te sporen, op 22 september op goed geluk mensen lieten arresteren van wie iedereen wist dat ze communist en dus zeer anti-Duits waren. Ook de arrestatie van Marie Lugthart op 13 oktober past in dit licht. Bovendien kunnen we zonder meer aannemen dat de autoriteiten sinds de zomer van 1941, toen zij met de vluchteling en voormalig onderduiker Max Ernst in Voorst langs waren geweest, grote belangstelling hadden voor het doen en laten van de familie Lugthart.

Het is opvallend dat zowel in Deventer als in de gemeente Voorst gerichte arrestaties tot 26 oktober uitbleven.

Verraad in Hengelo

De sabotagegroep, waar Kees lid van was, werkte nauw samen met de Hazemeijergroep in Hengelo. Daar werd op 15 oktober als gevolg van verraad een eerste arrestatie verricht. Op 23 oktober volgde een groep van meer dan tien personen.¹⁰⁾

Diezelfde dag werd er in Deventer bij Toon Kleinbussink, leider van de Deventer tak, een vergadering met iemand van de centrale leiding gehouden. Toon en zijn vrouw Clara mochten niet bij het eerste deel van die vergadering aanwezig zijn. Daarna werd hen meegedeeld dat zij hun werkzaamheden moesten staken. Frans zou worden vervangen door een zekere Fred of Freek, de schuilnaam van Roel Wolthuis, een communistisch verzetsman uit Amersfoort. Frans vertrok op 25 oktober naar Rotterdam, waar hij in de late avond van 26 oktober werd gearresteerd. Toon Kleinbussink en zijn vrouw werden diezelfde dag, 's avonds tussen zes en half zeven, aangehouden.¹¹⁾ Daarna volgden de arrestaties in Deventer, Twello en Terwolde elkaar snel op.¹²⁾

Brieven

We hebben drie brieven van Kees uit het Huis van Bewaring in Arnhem. In de brief van 16 oktober 1942 aan zijn schoonvader, Lammert Gerrits in Gietelo, schrijft hij dat de *Sicherheitspolizei* hem verteld heeft dat zijn vrouw eveneens in het Huis van Bewaring te Arnhem is ingesloten. Hij mag haar niet spreken. Ze zitten er als gijzelaars. Als er weer iets in Voorst gebeurt, loopt hun leven ernstig gevaar. Kees maakt zich zorgen over de konijnen en over de veldvruchten die dreigen te bevriezen. Hij verzoekt zijn schoonvader de konijnen te verkopen en de vruchten in te kuilen. Hij stelt voor om de opbrengst van de verkoop in vieren te delen en per postwissel naar hem en zijn gezinsleden te sturen. Er is namelijk geld nodig voor de aankoop van extra voedsel in de kantine. Mocht de verkoop van de konijnen niet lukken dan is er geld in huis. Hij vraagt eveneens om zijn broer Aart op de hoogte te brengen van de arrestatie van zijn gezin. Aart zou hen, ieder afzonderlijk, ook een postwissel kunnen sturen. Kees adviseert zijn schoonvader om zo nodig hulp aan de politie te vragen.

Enkele dagen later stuurt hij een brief aan zijn vrouw. Daarvoor heeft hij toestemming aan de gevangenisdirecteur gevraagd. Hij schrijft dat hij haar vader geschreven heeft en vertelt wat er in die brief staat.

De brief aan z'n schoonvader is als onbestelbaar teruggekomen. Daarom schrijft Kees op 22 oktober een brief aan een buurman. Deze vraagt hij om de onbestelbare brief te bezorgen en zijn schoonvader een handje te helpen. Mocht zijn schoonvader, die al op leeftijd is, ziek of verhinderd zijn om de konijnen te verkopen, dan hoopt hij dat de buurman het wil doen. Mocht dit niet mogelijk zijn dan is er ook nog geld in huis. Hij stelt voor om het geld op dezelfde manier te verdelen en te verzenden als in de onbestelbare brief beschreven staat. Ook hier adviseert hij de hulp van de politie in te roepen. Mocht het allemaal niet lukken,

kunnen beide brieven naar z'n broer Aart worden gestuurd. Misschien kan Aart ook voor kantinegeld zorgen. Kees geeft aan dat hij zelf geen brief kan schrijven, omdat hij maar eens per veertien dagen een brief mag schrijven en ontvangen. Aart kan hem en Marie wel een brief ter bevestiging sturen. Om te voorkomen dat Bertus geen brief van zijn meisje Willemien meer krijgt, vraagt hij om Chris en Bertus ansichtkaarten te sturen, die niet onder deze strenge regels vallen.

Ter dood veroordeeld

De Koerier van zaterdag 14 november deed verslag van de rechtszitting tegen de leden van de sabotagegroep. Er stonden zeventien aangeklaagden terecht voor het *Kriegsgericht* te Arnhem. Vijftien van hen, waaronder Kees Lugthart en Willie van der Maten, werden ter dood veroordeeld.¹³⁾

Na hun veroordeling werden de mannen overgebracht naar Kamp Amersfoort.¹⁴⁾

Op 23 november deelden de Duitse autoriteiten in de pers mee dat de vonnissen waren voltrokken.

Afscheidsbrief

Kees neemt in een indrukwekkende brief afscheid van zijn familie, vrienden en bekenden. De brief dateert van kort voor de terechtstelling, die op 19 november 1942 om 14.00 op vliegveld Soesterberg plaatsvond.

Kees vertelt dat hij de laatste acht dagen in het Huis van Bewaring samen met Chris heeft kunnen doorbrengen. Daar heeft hij afscheid van zijn jongste zoon genomen en hem een afscheidsbrief gegeven. Chris is vanwege zijn jonge leeftijd niet ter dood veroordeeld. Ook Bertus heeft hij nog in het Huis van Bewaring ontmoet.

De vijftien ter dood veroordeelden zitten bij elkaar en schrijven hun afscheidsbrieven. Allen zijn moedig en er vloeit geen traan.

Voor de terechtstelling krijgen de mannen een galgenmaal, dat onder meer uit appels en vis in het zuur bestaat. Willie, die hem vanwege zijn invaliditeit altijd draagt, zit naast hem te schrijven. Hij zal Kees ook naar de executieplaats dragen.

Kees spreekt zijn vrouw op een ontroerende wijze moed in en geeft haar een aantal adviezen voor de toekomst. Ook vraagt hij haar om de afscheidsbrief, die met potlood geschreven is, over te schrijven.

Marie, Bertus en Chris

Marie werd op 17 november uit het Huis van Bewaring in Arnhem ontslagen. Bertus en Willemien trokken na de oorlog bij haar in. In 1966 verhuisde Marie met het gezin van Bertus van Voorst naar Dieren. Daar overleed zij op 3 januari 1990 in een verzorgingshuis.

Bertus werd op 19 december 1942 overgebracht naar Kamp Amersfoort. Op 9 januari 1943 werd hij opnieuw in het Huis van Bewaring ingesloten, waarschijnlijk in verband met nader verhoor door de *SD*. Op 26 januari van dat jaar werd hij op last van de *Sicherheitspolizei* in vrijheid gesteld. Bertus overleed op 21 mei 1977.

Chris werd eveneens op 19 december naar Kamp Amersfoort gebracht. Op 16 januari 1943 werd hij op transport gesteld naar concentratiekamp Vught. Daar werd hij als

*Schutzhafting*¹⁵⁾ geregistreerd. Op 24 februari 1944 ging hij als *Nacht und Nebel-gevangene*¹⁶⁾ naar concentratiekamp Natzweiler. Van Natzweiler werd hij naar Dachau gestuurd, waar hij op 22 september 1944 werd geregistreerd. Chris overleefde de oorlog en overleed op 5 oktober 1984.

Ereveld Loenen

Kees werd anoniem te Soesterberg begraven.¹⁷⁾ Op 23 oktober 1945 werd hij op de begraafplaats in Terwolde bijgezet.

Op 29 oktober 1992 vond hij zijn laatste rustplaats op het Ereveld in Loenen.¹⁸⁾

Graf op het Nationaal Ereveld Loenen (foto Lotti Baumann)

XXXXXXXX

De noten bevinden zich aan het einde van deze nieuwsbrief.

Onze werkgroep is als volgt te bereiken:

Dirk Metselaar, voorzitter: d.metselaar@home.nl

Johan van der Veen, voor inhoudelijke vragen en opmerkingen: joh.veen@compaqnet.nl

Informatie en mededelingen

In elke nieuwsbrief beschrijven we een of meerdere personen uit Deventer of de omgeving van Deventer die bij het linkse verzet betrokken waren. Wilt u eerdere nummers ontvangen en/of verder op de hoogte blijven van onze activiteiten, stuur dan een mail naar Johan van der Veen:

joh.veen@compaqnet.nl

Tot nu toe verschenen de biografische schetsen van:

- Johannes H.E. Roebbers
- Peeke Bosma
- Aalbert Jan Gerritsen
- Albert Johan Gerards
- Otto Th. J. Renshof
- Daniël van der Meulen
- Jan van Bruggen
- Andries Hendriks
- Anton Kleinbussink
- Berend Jan Koopman
- Johannes Rodert
- Antonie Bannink
- Dirk Johan Hendrik Bannink
- Egbert Plette

- Arend Jan Nales

Het is bijna onmogelijk om de verhalen van onze verzetsstrijders te beschrijven zonder de hulp van nabestaanden. Bent u nabestaande of kent u nabestaanden dan zouden we graag met u in contact komen. Mogelijk kunnen we informatie uitwisselen.

FB-pagina: **Vergeeten Verzet Deventer.**

Noten

Voor deze biografische schets is gebruik gemaakt van de volgende bronnen en literatuur.

Algemeen

- Ik heb in deze schets gekozen voor de roepnaam Kees, omdat hij zichzelf in brieven ook zo noemt.
- Het affiche *¡No Passaran!* valt onder de volgende bepalingen: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/legalcode>
- Het *Deventer Dagblad* is geraadpleegd via https://historischcentrumoverijssel.nl/archieven/?mivast=20&mizig=91&miadt=45&milang=nl&mizk_alle=Deventer%20Dagblad&miview=ldt;
- *Het Nieuws- en Advertentieblad voor Epe* via <https://www.streekarchiefepe.nl/collecties/kranten/>;
- De overige kranten via <https://www.delpher.nl/nl/kranten>.

1)

- Voor deze biografische schets werd gebruik gemaakt van het interview met Helma de Baaij-Lugthart, kleindochter van Kees Lugthart, op 16-11-2017. Zij gaf op 10-3-2021 en 13-3-2021 per mail nog aanvullende informatie.
- Collectie Helma de Baaij-Lugthart: brieven van Kees Lugthart van 16-10-1942 aan zijn schoonvader Lammert Gerrits, van 19-10-1942 aan zij vrouw Marie, en van 22-10-1942 aan een buurman; afscheidsbrief van Kees Lugthart, 19-11-1942; rouwkaart, oktober 1945.
- NL-DdtRAD, Regionaal Archief Dordrecht, 257 Burgerlijke Stand en Bevolking van Dubbeldam, inventarisnummer 1m, aktenummers 1898-89 en 1899-237; inv.nr. 3i, aktenummer 1905-43; inv.nr. 12d, blad 1166; inv.nr. 13d, blad 1125; inv.nr. 13f, blad 1653; inv.nr. 49, aktenummers 1901-266, 1903-86 en 1905-18.
- NL-DdtRAD, Regionaal Archief Dordrecht, 256 Burgerlijke Stand en Bevolking van Dordrecht, inventarisnummer 479, blad 677.
- NL-RtSA, Stadsarchief Rotterdam, 494-03 Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Bevolking: bevolkingsboekhouding van Rotterdam en de geannexeerde gemeenten 1829 – 1990, inventarisnummer 851-306, pagina 326788, 326789, 3267793; NL-RtSA, Stadsarchief Rotterdam, 999-06 Burgerlijke Stand Rotterdam, huwelijksakten, inventarisnummer 1918W, folionummer 67v, aktenummer 3714.
- NL-HaHGA, Haags Gemeentearchief, 0374-01 Archieven van de Gemeente Loosduinen, inventarisnummer 567, blad 48 en blad 120; inv.nr. 2338, aktenummer 1918-97.
- *Deventer Dagblad*, 1-2-1917.
- NL-AhGldA, Gelders Archief Arnhem, 0207 Burgerlijke stand Gelderland, dubbelen, inventarisnummer 9136, aktenummer 1921-112.
- *Deventer Dagblad*, 22-9-1921.
- Gemeentearchief Voorst, Index op het bevolkingsregister, L, blz. 104.
- *Nieuws- en Advertentieblad voor Epe*, 15-9-1923.
- NL-DdtRAD, 614 Burgerlijke Stand en Bevolking van Papendrecht, inventarisnummer 72, blad 139.
- *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 31-10-1927.
- NL-HaCBG, Centraal Bureau voor Genealogie - Centrum voor familiegeschiedenis te 's-Gravenhage, uittreksel persoonskaarten van Cornelis Lugthart, Maria Helena Gerrits, Bertus Reinier Lugthart en Christiaan Lugthart.
- *Deventer Dagblad*, 7-1-1931.

- NL-AsdIISG, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam, 00347 Archief CPN, inventarisnummer 155 (IJsselstreek).
 - *De Tribune*, 26-5-1933.
 - NL-AsdHING, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis Amsterdam, Rapporten Centrale Inlichtingendienst 1919 – 1940, *Jaargang 1934. Overzicht no. 2. Geheim*, xx-xx-1934, blz. 13: <http://resources.huygens.knaw.nl/watermarker/pdf/cid/2200-2299/2215.pdf>;
 - *De Tribune*, 19-2-1934, 20-2-1934.
 - NL-AsdHING, Rapporten CID, *Jaargang 1934. Overzicht no. 1. Geheim*, xx-xx-1934, Bijlage B, blz. 8: <http://resources.huygens.knaw.nl/watermarker/pdf/cid/2200-2299/2279.pdf>.
 - NL-AsdHING, Rapporten CID, *Jaargang 1934. Overzicht no. 4. Geheim*, xx-xx-1934, blz. 10: <http://resources.huygens.knaw.nl/watermarker/pdf/cid/1900-1999/1995.pdf>.
 - *De Tribune*, 26-3-1935.
 - NL-AsdHING, Rapporten CID, *Jaargang 1937. B. Linksche arbeiders-organisaties. Geheim*, 23-3-1937, blz. 51: <http://resources.huygens.knaw.nl/watermarker/pdf/cid/1700-1799/1741.pdf>.
 - *De Tribune*, 26-5-1934.
 - *De Tribune*, 11-4-1934, 21-4-1936.
 - *De Tribune*, 31-10-1936.
 - *Deventer Dagblad*, 29-4-1935, 13-5-1939; *Volkswagen*, 23-2-1939.
 - *De Tribune*, 25-1-1935, 13-3-1935 en 16-4-1935.
 - *De Tribune*, 3-12-1936, 10-12-1936.
 - *De Tribune*, 4-1-1937.
 - *De Tribune*, 21-1-1937.
 - *Het Volkswagblad*, 10-2-1939.
 - *Het Volkswagblad*, 15-3-1939.
 - NL-AsdHING, Rapporten CID, *Door de CID opgestelde lijst van links-extremistische personen geordend per gemeente, met alfabetische klapper*, xx-xx-1939, blz. 334: <http://resources.huygens.knaw.nl/watermarker/pdf/cid/2200-2299/2232.pdf>.
 - Interview met de heer Rijk van 't Einde, 13-8-2018.
 - NL-HaNA, Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR), nummer toegang 2.09.09, inventarisnummer 66410: PV POD Utrecht-Oost, 1-11-1945, p. 5, 10-16; PV PRA Deventer/Salland, 7-8-1946, p. 23, 33-36.
 - NL-HaNA, Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR), nummer toegang 2.09.09, inventarisnummer 66863: P-V POD Enschede contra Antonie Berends, p. 27-28, 39-41, 109, 117, 132-133; *De Bezettingjaren 1940 - 1945* (persoonlijk verslag van Berends), p. 4, 8-9.
 - NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, 0759 Politie Gemeente Deventer, inventarisnummer 83, nrs. 200 – 202.
 - NL-AhGIdA, Gelders Archief Arnhem, 0258 Gevangenis en Huis van bewaring te Arnhem, inventarisnummer 181, volgnummers 177, 178; inv.nr. 192, vlg.nrs. 1188, 1319, 1342, 1343, 1344, 1514, 1515, 1516, 1517, 1529, 1530, 1532, 1539, 1545, 1546 en 1910.
 - NL-HaNA, Justitie/CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 66545: sententie Gerhard Hendrik Bruggert, 22-10-1947, p. 6; blad *Data die van belang zijn i.z. G.H. Bruggert* van de procureur-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te Arnhem.
 - *De Koerier*, 23-11-1942.
 - NL-AhGIdA, 0258, inv.nr. 192, volg.nr. 1344; NL-AsdNIOD, Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, Collectie Gevangenen en Kampen - deel col- lectie 250g Vught, Konzentrationslager Herzogenbusch, inv.nr. 242.
 - Christian Lugthart, Teilbestand 1.1.29.2., Individuelle Unterlagen Natzweiler, ITS Digital Archive, Arolsen Archives; Christian Lugthart, Teilbestand 1.1.6.7, Schreibstubenkarten Dachau A-Z (10699395), ITS Digital Archive, Arolsen Archives.
 - *Natzweiler Berichten*, december 1984, p. 12.
- 2) Het gemeentearchief van Voorst is vanwege de verbouwing van het gemeentehuis gesloten en tijdens het schrijven van deze biografische schets vond er vanwege de coronapandemie geen digitale dienstverlening plaats.
- 3) Volgens vrijwilligers van de Historische Vereniging Voorst wordt met Voorsterstraatweg de Rijkstraatweg in Voorst bedoeld.

- 4) Joop Morriën, *De leiding van de illegale CPN 1940 – 1943. Het driemanschap Paul de Groot, Lou Jansen en Jan Dieters in de IJsselstreek en Veluwezoom*, Amsterdam 2001, p. 14.
- 5) NL-AsdSAA, Stadsarchief Amsterdam, *Uitleg Politierapporten 1940 – 1945*: https://archieff.amsterdam/uitleg/indexen/40-politierapporten-1940-1945?utm_source=OpenArchieven&utm_medium=browser&utm_campaign=OpenData.
- 6) Dr. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog juli '42- mei '43*, dl. 6, eerste helft, 's-Gravenhage, 1975, p. 62.
- 7) Zie voor de uitvoerige beschrijving van de sabotagedaden en brandstichtingen in Deventer en omgeving: Johan van der Veen, *"Inmiddels brandde het overal in Overijssel". Sabotage en brandstichting in Deventer en omgeving 1942*, in: *Deventer Jaarboek 2019*, p. 60-71.
- 8) W. Ooms en B.J. van Os, *De 33 van Soesterberg*, Kollum, 2017 p. 74.
- 9) Johan van der Veen, *"Inmiddels brandde het overal in Overijssel"*, p. 65-66.
- 10) Johan van der Veen, *"Inmiddels brandde het overal in Overijssel"*, p. 67.
- 11) A.A. Verheij, *CPN Verzet in de regio Rotterdam 1940 – 1945*, Rotterdam, 1999, p. 206.
- 12) Na de arrestatie van Toon en Clara werden in ieder geval nog 14 mannen gearresteerd. Zie: NL-AsdNIOD, Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, 245 Erelijst van gevallen - aanvraagformulieren, inv.nr. 2 (K. Bakker); inv.nr. 14 (H.W. Eekhuis, J. Eekhuis, G.J. van 't Einde); inv.nr. 27 (B.E.L. Immerzeel); inv.nr. 36 (W.J. Lenssen); inv.nr. 42 (G.J. Nieuwenhuis); inv.nr. 48 (J. Rodert); inv.nr. 52 (A.W. Siedenburg); inv.nr. 56 (F.B.C.M. Teelen); inv.nr. 62 (F. de Weerd, W. de Weerd); inv.nr. 63 G. van Werven); NL-HaNA, Justitie/CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 66863: P-V POD Enschede contra Antonie Berends, p. 41-42 (Louis Wilhelmus Lenssen).
- 13) *De Koerier*, 14-11-1942. Hun namen zijn: Klaas Jurjen Bakker, Hendrik Willem Eekhuis, Jan Eekhuis, Gerrit Jan van 't Einde, Bernard Ernst Lodewijk Immerzeel, Wilhelmus Johannes Lenssen, Cornelis Lugthart, Wilhelm van der Maten, Gerrit Jan Nieuwenhuis, Johannes Rodert, Anton Wijbrand Siedenburg, Franciscus Bernardus Canisius Maria Teelen, Frederik de Weerd, Willem de Weerd en Gerrit van Werven.
- 14) Wilhelmus Johannes Lenssen is niet vanuit het Huis van Bewaring in Arnhem naar Amersfoort overgebracht. Hij werd na een operatie in het ziekenhuis te Zutphen door de SD gearresteerd en daarna overgebracht naar het Sint Elisabeths Gasthuis in Arnhem. Zie: NL-HaNA, Justitie/CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 66863: P-V POD Enschede contra Antonie Berends, p. 42.
- 15) *Schutzhäftling*: gevangene in een concentratiekamp. Aan de gevangenschap lag geen rechterlijke uitspraak ten grondslag. De gevangene genoot geen enkele vorm van wettelijke bescherming.
- 16) *Nacht und Nebel-gevangene*: spoorloos verdwenen gevangene, waarover de familie niets wist. Zelfs bij overlijden kreeg de familie geen bericht.
- 17) Ooms en Van Os, *De 33 van Soesterberg*, p. 36 – 39.
- 18) Jan Heerze, Jack Kooistra en Johan Teeuwisse, *Ereveld Loenen. Laatste rustplaats van Nederlandse oorlogsslachtoffers*, Den Haag, 1999, p. 118-121.